

ФІЛОСОФСЬКІ ТА АНТРОПОЛОГІЧНІ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

УДК 316.758:[351.76:330.162]

Вікторія Компанієць

доктор економічних наук, професор, професор Українського державного університету
залізничного транспорту, Харків, Україна

E-mail: victorya.kom@yandex.ua

**ЩОДО НАСЛІДКІВ ПОРУШЕННЯ МОРАЛЬНОГО ЗАКОНУ В ЖИТТІ
СУСПІЛЬСТВА ТА В ЕКОНОМІЦІ**

Анотація: У статті розглянуто сутність та наслідки порушення Морального закону в житті суспільства та в економіці. Наведено докази дії Морального закону на прикладі історії давньоєврейської цивілізації, які досліджені святителем Миколою Сербським. Обґрунтовано, що причини демографічної кризи, яка відбувається в сучасному суспільстві, викликані кризою духовно-моральною. Доведено, що сучасна економіка, яка базується на порушенні Морального закону, перетворилась в систему, що руйнує особистість і суспільство.

Ключові слова: Моральний закон; суспільство; культура; цінності; християнство; цивілізація; криза; демографічна криза; економіка; віртуальна економіка; грошова цивілізація.

Victoria Kompaniets

Doctor of Economics, Professor, Full Professor of Economics and Management of industrial
and commercial business Department,

Ukrainian State University of Railway Transport, Kharkov, Ukraine

E-mail: victorya.kom@yandex.ua

**REGARDING THE CONSEQUENCES OF THE MORAL LAW VIOLATION IN
SOCIETY AND THE ECONOMY**

Abstract: The article examines the essence and consequences of the violation of the Moral law in society and in economics. Evidences of impact of the Moral law are given on the example of Hebrew civilization's history explored by St. Nicholas Serbian. Reasons of the demographic crisis in modern society are justified by the spiritual and moral crisis. It is proved that, based on the violation of the Moral law, modern economy transformed into a system that destroys personality and society.

Keywords: The Moral law; society; culture; values; Christianity; civilization; crisis; demographic crisis; economy; virtual economy; monetary civilization.

Викторія Компаниец**О ПОСЛЕДСТВИЯХ НАРУШЕНИЯ ПРАВСТВЕННОГО ЗАКОНА В ЖИЗНИ
ОБЩЕСТВА И В ЭКОНОМИКЕ**

Аннотация. В статье рассмотрены сущность и последствия нарушения Нравственного закона в жизни общества и в экономике. Приведены доказательства действия Нравственного закона на примере истории древнееврейской цивилизации, которые исследованы святителем Николаем Сербским. Обосновано, что причины демографического кризиса, происходящего в современном обществе, вызваны духовно-нравственным кризисом. Доказано, что современная экономика, базирующаяся на нарушении Нравственного закона, превратилась в систему, которая разрушает личность и общество.

© Вікторія Компанієць, 2016

Ключевые слова: Нравственный закон; общество; культура; ценности; христианство; цивилизация; кризис; демографический кризис; экономика; виртуальная экономика; денежная цивилизация.

Victoria Kompaniets

An extended abstract of an article on the topic of:

“Regarding the consequences of the Moral law violations in society and the economy”

The formulation of the problem. Today we have witnessed a series of deep crises in society: social, economic, demographic, etc. It is impossible to overcome these crises without an understanding of their causes.

Recent research and publications analysis. First of all, we need to determine on the primary law, which determines the development of society. It involves the use of not only the horizontal (materialist approach), but also the vertical dimension of the life of society (the theological approach).

The vertical dimension is connected with the recognition of the truth of spiritual world existence and effectiveness of its laws, which cannot be understood from the position of the horizontal – worldly dimension.

S.N. Bulgakov and A.S. Panarin wrote about the existence of these two approaches to understanding of the society development. S.N. Bulgakov noted that, for the comprehension of regularities of society socio-economic development there must be a reasonable synthesis of such elements as: theological knowledge, "knowledge" and the faith experience, metaphysical thinking and positive knowledge. The first "knowledge" is the basis.

Paper objective. Therefore, to understand the causes of the deep systemic crisis, we will apply a synthesis of theology and positive knowledge. And we will identify the main question – what the basic law determines the society development, how it works and what are the consequences of its violation.

Paper main body. According to Christian theology, the only law which determines the existence of human and the whole society is a moral law.

The moral law applies to everyone. This law involves living honestly and respecting commandments, the two highest commandments of which are love for God and love for neighbors. The fulfillment or violation of these rules has an impact on the destiny of a person and humanity in general. It means both the worldly consequences of just and unjust life and the fate of a person in eternity.

Sufficiently convincing evidences of the effect of moral and spiritual law in society and economy as well are given by the renowned Serbian theologian, social activist and scientist (Doctor of Philosophy and Theology) – Saint Nicholas Serbian (1881-1956).

While researching the Sacred History of the Old Testament, he states and proves that the moral and spiritual law determines the effect of the so-called natural laws, the march of history, the destinies of peoples, and the effect of social laws. He uses the method of historical research, the results of different scientific theories confirming the truth of moral and spiritual law as the evidence. He shows that lots of historical events cannot be explained by science up till now, as they are outside the effect of the established natural laws. They can be explained only from the perspective of theological approach, recognition of truth of the Old Testament events and their biblical interpretation.

The consequences of a violation of the moral law could be seen in the present. The demographic crisis in Western society and most of post-Soviet countries is caused by the spiritual and moral crisis. And this is confirmed by modern research.

Joseph Patrick Buchanan, based on the analysis of the demographic situation in the world and its forecasts, notes the death of the Western civilization. The causes of the disaster Buchanan

finds the violation of the moral law - when the limits of Western civilization took place the Cultural Revolution that led to the destruction of Christian values. The ongoing demographic and economic policies despite the detrimental to the society, is beneficial for transnational corporations. Therefore, Buchanan calls the transnational corporation as the antithesis of tradition, and the global capitalist as Cain of our time.

The causes of deterioration of human health, high mortality and low birth rate at the post-Soviet territory during the period of "market reforming" have constituted the scope of a comprehensive research by the contemporary Russian scientist, member of the Russian Academy of Sciences, I.A.Gundarov. Based on quantitative methods of assessment of demographic crisis causes, and also on studying of moral and spiritual teaching of human life rules existing in the main world religions, he came to a conclusion that the demographic crisis was caused, in the first place, by the effect of moral and spiritual factors.

The results of surveys conducted by the World Organization of World Values confirm the change of consciousness of the modern population and shift from the traditional values. Data processing of those surveys showed that human life and family values are devaluated in countries of Western civilization.

In the countries of Muslim civilization, which have preserved traditional culture, on the contrary - the values of life and family retain the majority of society.

In the countries of the Orthodox Christian civilization very disturbing trend could be traced: unfortunately, almost half of the society of Orthodox countries (and sometimes even more, judging by the number of abortions, divorces and attitude to premarital relations) chooses the culture of death.

Violation of the moral law causes systemic changes in the economy, which has transferred into anti-system, destroying the individual and society. The virtual economy, created for maximum enrichment, is a huge financial pyramid. It is the result of an endless lust for power and money of the corporate elite of the world. These elite promote irrational desire for enrichment and consumption in society that is the value base of the pyramid. The existence of the pyramid is provided by the deception of society, control of public opinion, the cultivation of sins and vices, the flourishing of the money religion. And this anti-system is doomed to destruction.

Conclusions of the research. *To conclude, summarize the violation of moral and spiritual law is the general and the main cause of all crises. The word "crisis" translated from Greek means trial, decision, turning point, and outcome. The current crisis must be understood as a trial of mankind, which steps back from the rules of morality in all spheres of life, and as a turning point, the selection of "possible otherwise". And the time and opportunity to stop the crisis depend on just how correct people, the crisis makers, understand its real causes and on how much they want to change their consciousness and behavior, what steps they will make to live in accordance with the rules of morality, including the observance of these rules in economic activities.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Безперечним фактом є те, що ми живемо в досить складний період історії суспільства. Ми стали свідками руйнівних процесів, що відбуваються в культурі, економіці, політиці. Сьогодні постала необхідність визначити причини майже тектонічних зрушень, які відбуваються, цілої низки глибоких криз: соціальної, економічної, демографічної, екологічної. Без розуміння причин кризи подолати неможливо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провівши теоретичний аналіз, було виявлено, що вчені по-різному пояснюють ці причини. Одна група, що стоїть на позиціях матеріалістичного світогляду, вбачає їх в дії різних матеріальних та природних факторів та процесів, наприклад, в зміні технологічного укладу, погіршенні здоров'я людини, зміні клімату, порушенні соціально-економічних законів чи неякісному управлінні різними системами. Однак ці фактори не є першопричиною.

Для пояснення сучасних подій необхідно визначитись із основним законом, який обумовлює розвиток суспільства в усіх його складових. Це передбачає мислення в системі координат, що охоплює не тільки горизонтальний вимір суспільства (матеріалістичний підхід), але й його вертикальний – духовно-моральний вимір (теологічний підхід). Вертикальний вимір пов'язаний із визнанням істинності духовного буття і дії його законів, які не можуть бути зрозумілими з позиції горизонтального виміру. Про існування двох підходів щодо розуміння розвитку суспільства писали, зокрема, такі видатні вчені, як С.М. Булгаков та О.С. Панарін. О.С. Панарін, розмірковуючи щодо кризи теорії прогресу, яка базувалась на матеріалістичному підході, вказував на дві онтології: перша – це онтологія економічного, політичного, технічного світу (горизонтальний вимір), а друга – морального та духовного світу (вертикальний вимір) [1]. Натомість С.М. Булгаков, звертаючись до критики теорії прогресу, відмічав, що для досягнення закономірностей соціально-економічного розвитку суспільства необхідний розумний синтез таких складових, як богословське знання, «знання» та досвід віри, метафізичне мислення та позитивне знання, причому перші дві складові є основою [2]. Саме такий підхід в своїх дослідженнях сьогодні застосовують такі видатні науковці, як Г.В. Задорожний, В.Ю. Катасонов, О.М. Міняйло, І.В. Назаров, О.О. Платонов. Але, на жаль, визнання домінантної дії законів духовного буття в усіх сферах життя людини, і в сучасному суспільстві, і в наукових дослідженнях, вважається непопулярною і ненауковою темою.

Формулювання цілей статті. *Отже, для того, щоб зрозуміти причини глибокої системної кризи, яка охопила усі сфери сучасного суспільства, ми застосуємо розумний синтез богословського (теологічний підхід) та позитивного знання. І визначимося з головним питанням – який базовий закон визначає його розвиток, як він діє і якими будуть наслідки його порушення.*

Виклад основного матеріалу. *Згідно з християнською теологією, єдиним законом, що визначає буття людини та суспільства в цілому, є Моральний закон.* Людина отримала від Бога єдиний Моральний закон у різних формах – один внутрішній, неписаний, вкладений в природу кожної людини (совість), інший – писаний, відображений в Декалозі - даний лише обраному народу (закон правди, як його часто називають), і в Євангелії (закон любові) – даний всьому людству. Цей закон дозволяє відрізнити добро від зла і зростати в добрі.

Моральний закон стосується кожної людини. Він полягає у необхідності життя відповідно до совісті, заповідей. В християнстві дві найвищі заповіді - це любов до Бога і ближнього, яка повинна пронизувати усі сфери діяльності людини. Виконання або порушення цих правил впливає на долю людини і людства в цілому. При цьому маються на увазі як земні наслідки праведного або неправедного життя, так і доля людей у вічності. На сьогодні уточнення потребує значення Морального Закону в житті суспільства, його історії, дії природних сил.

Дію Морального Закону в суспільстві вперше обґрунтував відомий сербський богослов, громадський діяч і вчений (доктор філософії та богослов'я) ХХ ст. - святитель Микола Сербський (1881- 1956), досліджуючи й історію Старого Завіту. Вивчаючи Священну історію Старого Завіту, він стверджує, що *такий закон визначає дію природних та соціальних законів, хід історії, долі народів* [3]. Як доказ він використовує метод історичного дослідження, результати різних наукових теорій, що підтверджують істинність Морального Закону.

Він показує, що дуже багато подій історії наука досі не може пояснити, оскільки вони знаходяться поза дією встановлених природних законів. Їх можна пояснити тільки з позиції теологічного підходу, визнання істинності подій Старого Завіту та їх біблійного тлумачення. Це, зокрема, не пізнана наукою, але зрозуміла богословам таємниця

людських мов – створення мов у різних народів. Як науково пояснити те, що «народы различаются по языку сильнее, чем по облику и цвету кожи, чувствам и восприятию. Как могли возникнуть такие разительные отличия, если все люди произошли от одного прародителя, как утверждают сегодня почти все ученые», – пише св. Микола Сербський [3, с. 31].

До цього переліку відносять причину всесвітнього потопу, визнаного, але не зрозумілого вченим, натомість пояснюваним з точки зору порушення Морального Закону першим людством.

Зникнення міст і цілих цивілізацій також пов'язано з порушенням досліджуваного закону. Так, Тир – багате і розкішне місто – загинув не з економічних причин. Численні провини, несправедлива торгівля, неправедне багатство і розкіш, забуття Бога – причини зникнення міста, як зазначає пророк Єзекиїль [3, с. 57]. Страшна розпуста – причина загибелі Содому і Гоморри. Сірчаний і вогненний дощ, що пролився на Содом, стер місто з землі, і це явище неможливо пояснити будь-якими законами природи.

Древній Єгипет і Вавилонське царство вважалися дуже розвиненими цивілізаціями (про що свідчать сучасні розкопки), але, тим не менш, вони зникли, і пояснити їх зникнення можна тільки недотриманням Морального Закону (ідолопоклонство, зніженість людей, нечуване багатство згубило народ).

Святитель Микола Сербський показує на основі дослідження священних книг, вірувань різних народів (древніх греків, мусульман, народів Сходу), що всі вони визнавали верховенство дії Морального Закону на природні стихії, долі народів і долю кожної людини, її здоров'я і народження дітей. Так, у Корані, зокрема, говориться про те, що Бог має владу над небесами і землею. Він дарує дітей, поєднує шлюбом чоловіків і жінок, а кого забажає – робить безплідними (сура 42). Він посилає дощ з небес (сура 39), посилає землетрус за обман і нечестиве життя (сура 11), карає війнами за нечестиве життя і винищує цілі покоління (сура 10) [цит за 3, с.74-75].

З огляду на події давнини закономірним є питання про дію Морального Закону в соціально-економічній сфері. Ще на початку XX сторіччя західний світ охопив ряд криз у зазначеній сфері, піком яких стала криза 1929-1933 рр. Люди, як і зараз, намагались зрозуміти, у чому полягають її причини. Свою відповідь на це питання дав і святитель Микола Сербський. Він пояснював, що слово «криза» у перекладі з грецької мови означає суд і що причина будь-якої кризи завжди одна – боговідступництво, порушення Морального Закону. І далі він пише слова, які ми цілком можемо віднести і до світової кризи початку XXI століття: «По грехам и кризис. В самом деле, Господь использовал современные средства, чтобы вразумить современных людей: Он нанес удар по банкам, биржам, по всей финансовой системе». Бог попустив цю кризу для того, щоб «пробудить, отрезвить людей, чтобы они опомнились и вернулись к Нему» [4, с.18].

Потребують більш детального розгляду фактори, що впливають на економічне становище будь-якої країни. Відповідаючи на це питання, святитель Микола Сербський відзначає три чинники: «от дождя, от здоровья и от согласия и единодушия людей» [3, с.67]. Тобто, по суті, це три фактори: природно-кліматичні умови, демографічні характеристики населення та морально-психологічні якості людей, від яких залежить узгодженість їх дій. Далі він продовжує: «Если засуха погубит урожай, эпидемии унесут жизни людей, а мор – скот и если к тому же между людьми не будет мира и согласия, то к чему тогда горы теорий на темы хозяйствования? Для чего тогда все хозяйственные законы и регулирующие хозяйственную жизнь уложения? Но дождь и здоровье дарует Бог в соответствии с верой, почитанием, послушанием и милосердием народа» [3, с. 67].

Те, що людина майже не в змозі позитивно вплинути на природно-кліматичні умови, а, на жаль, навпаки – часто стає причиною природних катаклізмів – на сьогодні-

нішній день факт загальновідомий. Більшість сучасних учених визнають, що нинішні зміни клімату, сильні дощі, повені та посухи – це результат діяльності людини (забруднення атмосфери, водойм, землі, вирубки лісів тощо). Саме ці причини викликають сьогодні найсильніші побоювання з приводу світової продовольчої кризи, впливають на економічну стабільність багатьох процвітаючих країн.

Наступний фактор – мир і єдність між людьми. Те, що від миру, злагоди між людьми, наприклад між політиками, залежить якість законів, політична та економічна стабільність у державі, ми бачимо на прикладі (на жаль, негативному) нашої держави. Те саме ми спостерігаємо і на світовому рівні [5, с. 37].

Щодо третього фактора економічного розвитку – демографічної ситуації – на ньому слід зупинитись більш докладно.

Сьогодні майже половина населення світу (46 %) проживає в країнах, де народжуваність не перевищує рівня простого відтворення (2,17 на одну жінку дітородного віку), і в основному це розвинуті країни Заходу, а також країни пострадянського простору [6].

Приріст населення Землі (відповідно до середнього варіанта прогнозу, який виконано відділом народонаселення ООН в 2012 році) відбуватиметься, головним чином, за рахунок країн з високим рівнем народжуваності. Це 39 країн Африки, 9 країн Азії, 6 країн Океанії і 4 країни Латинської Америки. Населення Європи при цьому буде знижуватись і складе близько 675 млн осіб (тобто всього приблизно 6,7% при тому, що зараз європейці складають близько 11% від загальної чисельності населення світу) [7].

Демографічна криза в розвинутих країнах пов'язана зі стрімким зниженням народжуваності, рівень якої при цьому нижче за рівень смертності, внаслідок чого і відбувається депопуляція.

Так, в Європі та Південній Америці у другій половині 70-х років ХХ ст. народжуваність знизилась до рівня, нижчого за просте відтворення, і в 2010-2015 рр. склала, відповідно, 1,6 та 1,86 на одну жінку дітородного віку, тоді як середнє значення цього показника у світі за цей період складало 2,5, а в країнах з найбільш високим рівнем народжуваності, до яких входять 19 країн Африки та 2 країни Азії, жінка протягом життя народжує у середньому 5 і більше дітей [6].

За рахунок низької народжуваності у країнах Західної цивілізації стрімко старіє населення. Якщо зараз (за даними 2012 року) середній вік населення світу становить 29 років, при цьому населення Європи - 39,9 років, Південної Америки - 38,4 років, Азії - 28,1 років, Африки - 20,1 років, то в 2050 році, за середнім варіантом прогнозу ООН, середній вік населення планети досягне 38 років, причому в більш розвинених країнах - близько 46 років, в менш розвинених - 37 років [8].

Закономірними наслідками демографічної кризи є: підвищення пенсійного віку населення, збільшення експлуатації людини праці, підвищення податкового навантаження на працівників, скорочення соціальних програм, виникнення дефіциту робочої сили і залучення мігрантів. Ці процеси, у свою чергу, призводять до зростання соціальної напруги в суспільстві, виникнення конфліктів, політичної та економічної нестабільності. Усе це унеможливорює якісний економічний розвиток. *Тобто існує тісний зв'язок між демографічною кризою та її наслідками для розвитку економіки.*

Детального розгляду потребують причини демографічної кризи. Можна брати до уваги тільки соціально-економічні аспекти – і це традиційна точка зору багатьох вчених. Але якщо для пострадянських країн ця позиція на побутовому рівні є зрозумілою, то для розвинутих країн навпаки. Можливо, справжні причини слід шукати в зміні цінностей сучасного суспільства, порушенні Морального закону.

Для того, щоб описати зв'язок демографічної катастрофи з духовно-моральним станом суспільства, звернемося до книги відомого американського діяча *Джозефа Патрика*

Б'юкенена із яскравою назвою «Смерть Заходу» [10]. В ній автор, спираючись на аналіз демографічної ситуації у світі та її прогнози, розроблені Демографічним відділом ООН, констатує реальну смерть Західної цивілізації: «Захід вмирає. Народи Заходу перестали відтворювати себе, населення західних країн стрімко скорочується. З самої Чорної Смерті, що викосила третину Європи в чотирнадцятому столітті, ми не стикалися з небезпекою серйозніше. Нинішня криза загрожує знищити західну цивілізацію» [9].

Причини такої катастрофи Б'юкенен бачить у порушенні Морального Закону – коли в межах Західної цивілізації відбулась культурна революція, що призвела до остаточного скасування християнських цінностей і будування постхристиянської цивілізації.

Автор відмічає, що кореляція між вірою і великою родиною абсолютна. Чим більше люди віддані вірі, будь то християнство, мусульманство або іудейство, тим вище у конкретного народу рівень народжуваності. Також він наводить *твердження бельгійського соціолога Рона Лестхаге, згідно з яким колапс інституту шлюбу та «шлюбного чадороддя», обумовлений «зсувом західного стилю думки від християнських цінностей чадороддя, жертвовності, альтруїзму, вірності - до войовничого мирського індивідуалізму, який сфокусований виключно на собі»* [9].

Б'юкенен аналізує зміни, які відбулися в культурному просторі і констатує, що суспільство змінило свою віру, коли на перше місце вийшли матеріальні цінності та прагнення до насолоди – гедоністичне щастя, індивідуалізм та егоїзм, прагнення до свободи без відповідальності, вільного виявлення розпусти та гріха. Абсолютні цінності скасовуються, «Бог вмирає» і кожен створює свій символ віри.

Причому ці процеси є, на жаль, керованими. Еліта демонструє та підтримує аморальний спосіб життя, ЗМІ його поширюють, закони захищають, а освіта з вихованням – закладають його базові основи.

Одним із «досягнень» сучасної західної цивілізації (а в історичному минулому християнської цивілізації), яке насунулося і на пострадянські країни (перш за все країни православної віри), стала сексуальна революція. Саме «ця зараза тягне в могилу» Захід і не тільки його: «Сексуальна революція пожирає наших дітей. Статистика абортів, розлучень, падіння народжуваності, неповних сімей, самогубств серед підлітків, криміналізації шкіл, наркоманії, педофілії, рукоприкладства в шлюбі, тяжких злочинів, захворюваності на рак, позашлюбного співжиття і падіння освіченості показує, наскільки глибока криза в суспільстві, ураженому культурною революцією» [9]. Актуальність слів Б'юкенена підтверджують і результати соціологічних опитувань.

Також свої плоди принесла соціальна, культурна та економічна політика рівності чоловіка та жінки – жінка не хоче ставати матір'ю, а хоче бути незалежною і робити кар'єру, а чоловік не бажає брати на себе відповідальність за створення родини.

Б'юкенен підкреслює і зворотній зв'язок між демографією та економікою, економікою та культурними змінами в суспільстві.

По-перше, він відмічає що, гедонізм, який нав'язується суспільству з економічною метою, не дає пояснення того, навіщо продовжувати життя. Також він піддає критиці «ересь економізму», яка наголошує, що людина є економічною твариною, а вільна торгівля та ринки – це шлях до процвітання та щастя. Але «чим багатшою стає країна, тим менше в ній дітей і тим швидше її народ почне вимирати. Товариства, створювані з метою забезпечити своїм членам максимум задоволення, свободи і щастя, в той же час готують цим людям похорон» [9].

По-друге, Б'юкенен підкреслює, що хоча така політика є не вигідною для держави, вона є вигідною для транснаціональних корпорацій, керівництво яких піде на будь-яке порушення моральних норм заради отримання грошей та влади. *Автор резюмує: транснаціональна корпорація є антитеза традиції, а глобальний капіталіст – це Каїн нашого часу.*

Причому влада корпорацій перевищує владу національних держав: п'ятдесят дві зі ста економічних структур світу, що найбільш успішно і динамічно розвиваються - це транснаціональні корпорації, і сорок вісім – держави [9]. З цього стає зрозумілим, чому в сучасній економіці домінантою є аморальність, а сама вона перетворилась на антисистему.

Існує думка, що у більшості пострадянських країн, в яких теж панує демографічна криза, таку ситуацію обумовлює економіка, а не мораль суспільства. Але це не так.

Причини зниження здоров'я людей, високої смертності та низької народжуваності на пострадянському просторі за період «ринкового реформування» комплексно досліджував сучасний російський вчений академік РАПН І.О. Гундаров [10].

На основі кількісних методів оцінки причин демографічної кризи, а також вивчення духовно-моральних вчень основних світових релігій щодо правил життя людини, він прийшов до висновку, що вони викликані дією духовно-моральних чинників. Провівши комплексне дослідження із застосуванням математичного моделювання, він встановив, що збільшення смертності населення Росії за період реформ 90-х рр. XX ст. тільки на 16% пов'язане з впливом соціально-економічних чинників, інші 84% становить вплив духовно-моральних факторів (збільшення агресивності, відчаю, тобто духовних хвороб людини). Те саме можна сказати і про народжуваність.

Зміну свідомості сучасного населення, відхід від традиційних цінностей, які стверджують життя у країнах західної цивілізації, підтверджують шокуючі результати опитувань Всесвітньої організації дослідження світових цінностей (організація періодично проводить дослідження ціннісного портрета населення різних країн світу) [11]. Користуючись результатами опитувань, ми виділили ставлення респондентів деяких країн православної (Україна, Росія, Білорусія, Грузія), західної (Німеччина, США, Нідерланди, Швеція) і мусульманської (Ірак, Йорданія, Кувейт, Катар, Пакистан) цивілізацій до цінностей, які відображають духовно-моральний стан суспільства і безпосередньо впливають на демографічну ситуацію (цінності життя і сім'ї).

Респондентам було запропоновано відповісти на питання: «Чи може бути виправдане кожне з таких явищ: гомосексуалізм, проституція, аборт, дошлюбні стосунки, розлучення, евтаназія, самогубство?». Відповідь мала бути визначена за 10-бальною шкалою, від 1 - ніколи не виправдано (не припустимо) до 10 - завжди виправдано (допустимо) або щось середнє між ними.

Обробка результатів опитування (таблиця 1) показала, що в країнах західної цивілізації життя людини практично знецінене (більшістю суспільства в тій чи іншій мірі виправдовується суїцид і евтаназія, аборт), те саме стосується цінностей сім'ї (переважна більшість виправдовує гомосексуалізм, проституцію, розлучення, дошлюбні стосунки). *Західна цивілізація таким чином обрала «культуру» смерті.* Саме так характеризував те, що відбувається в західному суспільстві папа Іоанн Павел II. В своїй енцикліці «*Evangelium vitae*» він відзначив глибокий моральний занепад сучасного суспільства, де набула поширення «культура смерті» - прагнення до успіху і матеріального благополуччя за рахунок позбавлення від будь-яких проблем, пов'язаних з піклуванням про дітей, про хворих, про інвалідів і про старих, що виражається в поширенні абортів, контрацепції, стерилізації, у вимогах законодавчого дозволу евтаназії [12].

В країнах мусульманської цивілізації, які зберегли традиційну культуру, навпаки - цінність життя і сім'ї зберігає більшість суспільства, тому, за прогнозами демографів, саме ця цивілізація (за кількістю населення, що сповідує іслам) буде панувати у світі.

Що ж стосується країн православної цивілізації, в них простежуються дуже тривожні тенденції: якщо суїцид більшістю суспільства не виправдовується, то до евтаназії ставлення у неї позитивне (але ж це теж самогубство), теж стосується й абортів (узакононого дітовбивства), розлучення та дошлюбні стосунки вважає виправданим переважна більшість, гомосексуалізм і проституцію - трохи менше половини. Отже, ми теж обираємо культуру смерті. А найкраща ситуація серед наведених країн православної цивілізації спостерігається в Грузії.

Ми можемо визнати, що при такому ціннісному портреті суспільства не можна говорити про демографічне зростання в країнах західної та православної цивілізації. Очевидний відхід від традиційних цінностей християнства, який веде до демографічної катастрофи і поступово до катастрофи соціально-економічної. *Але звернемось до дії Морального Закону безпосередньо в економіці.*

Слід відмітити, що сучасна економічна система перетворилась в антиекономіку – діяльність, яка спрямована на збагачення, накопичення, руйнування особистості і суспільства в цілому. В цій антисистемі для різних груп суспільства існують різні цілі: для найбільш чисельної групи метою економічної діяльності є виживання, для менш чисельної – отримання багатства, гедоністичного щастя, задоволення, значущого місця в суспільстві, певної влади, а для найменш чисельної – отримання влади, причому на найвищому (світовому) рівні. Звісно, у суспільстві ще діють острівці справжньої економіки, яка спрямована на служіння людині та суспільству, задоволення усіх потреб – від матеріальних до соціальних, творчих і частково духовних (економічний розвиток як негативна умова духовного розвитку), але антиекономіка все ж домінує.

Таку антиекономічну систему, яка є останньою стадією розвитку капіталізму, ще називають віртуальною або фінансовою, оскільки вона не має під собою реальної основи і збудована за принципом фінансової піраміди. Саме віртуальна економіка дозволяє тим, хто її створив, отримувати за короткий час максимальні надприбутки. Але вона приречена на руйнування, яке супроводжуватиметься масовими банкрутствами та значним зниженням рівня життя населення. Це своєрідна розплата за порушення Морального Закону, яку ми вже спостерігали після кризи 2007-2008 рр.

Про віртуальність та спекулятивний характер сучасної світової економічної системи свідчить така статистика: в 2007 р. фінансові активи (з урахуванням деривативів) перевищували світовий ВВП в 12 разів [13]. В. М. Сімчера показує ще більш невтішну картину: всі авальовані (тобто враховані і підтверджені) активи світу на кінець 2008 році оцінювалися в 2,1-2,5 квадрильйона доларів, в той же час національне багатство всіх країн світу (за найоптимістичнішими оцінками) становило біля 120-130 трлн доларів, а ВВП світу - 70-75 трлн дол [14]. Тобто авальовані активи в усьому світі на цей період приблизно в 20 разів перевищували національне багатство і більш ніж в 33 рази світовий ВВП.

Ця піраміда існує завдяки двом основним причинам. Перша, полягає у створенні «ефективного» механізму існування віртуальної економіки [15].

Друга – знаходиться в царині ціннісній, духовно-моральній. Вона пов'язана зі зміною ціннісних, культурних характеристик сучасного суспільства і, відповідно, пануванням так званої грошової (постхристиянської) цивілізації, в якій головним символом віри для суспільства стають гроші, що спрямовуються на гедоністичне щастя, нічим не обмежену свободу дій, отримання влади.

Те, що зміни в економічній системі суспільства завжди обумовлені змінами в духовно-моральній сфері, відзначав ще на початку XX століття С.М. Булгаков. У роботі «Основні проблеми теорії прогресу» вчений зазначає, що євдемонічний ідеал прогресу, який панує в західному суспільстві і в економічній теорії, коли щастя прирівнюється до задоволень, одержуваних від зростання потреб і можливості їх втілення, є егоїстичним. Він веде до зростання плотських задоволень, споживацтва, до руйнування світу [2, с. 616]. А в роботі «Про економічний ідеал» він підкреслює залежність між духовно-моральним станом суспільства і розвитком економіки і відзначає, що коли суспільство зосереджується на матеріальних цінностях, це призводить до духовного занепаду, за яким слідує й економічний [16, с. 656-657].

Але звернемося до сучасності. Засоби створюваного ціннісного підґрунтя антиекономіки (віртуальної економіки) – введення в оману людей, зміна їх свідомості, нарощування та експлуатація їх пороків та пристрастей. Без цього вона не буде діяти.

Справа в тому, що в умовах віртуальної економіки товарне забезпечення грошей дуже обмежене і тому, для підтримки фінансової піраміди, йому на зміну приходять нетоварне у вигляді різних методів управління людською свідомістю. Свідомість людини перебудовується таким чином, щоб головне задоволення, відчуття щастя вона знавала, по-перше, від задоволення тілесних потреб, як природних, так і протиприродних (культивування духу споживацтва і гедонізму); по-друге - від кількості отриманих грошових знаків, ступеня свого матеріального забезпечення (нарощування пристрасті наживи); щоб надію свого розвитку і розвитку своїх дітей людина бачила тільки в силі грошей, щоб їх відсутність викликала панічний страх.

Введення в оману людей і аморальність сучасної економічної системи визнає відомий західний економіст Джон Кеннет Гелбрейт. У своїй останній книзі «Економіка невинної омани», він зокрема відмічає, що сучасною економікою і політикою керують великі корпорації, які мають не тільки фінансову владу, але і своїх чисельних представників у державній владі [17].

Основою корпоративної системи (інша назва цієї системи - капіталізм), як відмічає автор, є неприборкана тяга до самозбагачення. Для того, щоб отримати надприбутки, корпорації керують споживчим попитом та контролюють його (те, що споживач впливає на діяльність корпорацій - міф), задіюючи ЗМІ та вводячи в оману споживача різними способами. При цьому у великих корпораціях процвітають злочинства, зловживання і введення в оману власників, споживачів, держави. Висновок, який робить автор щодо майбутнього корпоративної системи відповідає наслідкам дії Морального Закону: «Суспільство, в якому править бал економіка корпоративних злочинів та злочинів, не спроможне приносити користь і, зрештою, воно припинить своє існування» [17, с.74].

Корпоративна влада призводить і до прямого знищення суспільства, оскільки найбільші корпорації пов'язані не тільки з фінансовою сферою, а й з ВПК. А війна, як відомо, призводить до великих прибутків таких корпорацій. І, як відмічає Гелбрейт, представники ВПК успішно реалізують свої інтереси в американській політиці.

Корпоративна влада, яка керується мотивами влади та збагачення, нав'язує суспільству цінності, що призводять до його поступової смерті. Ось що з цього приводу пише Гелбрейт: «Корпоративна влада проголошує, що успіх суспільства – це ще більш автомобілів, телевізорів, різноманітного одягу та інших споживчих товарів. А також все більше і більше смертоносної зброї. Таким є мірило досягнень людства. Негативні наслідки для суспільства - забруднення навколишнього середовища, руйнування природного ландшафту, нічим не захищені здоров'я та громадянські права, загроза воєнних дій та загибелі – не враховується» [17, с 82].

Але цього б не сталося, якби суспільство відстоювало традиційні цінності і бачило домінанту свого розвитку у духовному вимірі. Таким чином, гріх (гордіня, сріблολюбство) тих, хто стоїть при владі, породжує гріх суспільства (поклоніння грошам, речам, марнославство, пияцтво, вбивство...), яке погоджується з цим, і це кінець кінцем поступово знищує саме суспільство. Ось така логічна дія Морального Закону.

Цікаво, що Гелбрейт стверджує: критеріями розвитку суспільства не повинні бути економічні критерії - вимірювання прогресу суспільства показниками обсягу виробництва та зростанням ВВП є аж ніяк не безвинною помилкою [17, с. 32]. Великі досягнення людства з'явилися у суспільствах, в яких критеріями успіху були розвиток релігії, культури, науки. Тим самим Гелбрейт підтримує нелінійні теорії розвитку суспільства, які визнають культуру (духовну культуру) основою суспільства та його розвитку. А ось найвищим досягненням сучасної цивілізації, в якій панує ересь економізму, на думку вченого, стало «тотальне знищення».

Отже, поступова смерть західного суспільства є неминучою (вимирає населення, руйнується економіка), оскільки своєю культурою воно обирає культуру смерті, а її символом віри стають гроші.

На думку деяких експертів, світ стоїть на порозі глобальних змін, які призведуть до остаточного руйнування сучасної економічної системи і побудови суворой тоталітарної моделі суспільства і економіки (глобальної економіки перерозподільного типу). «Тріумфальний марш грошей призведе до гіперімперії, вона створить величезні статки і жахливу убогість, занурить людство в регресивне варварство, протистояти одна одній будуть держави, релігійні угруповання, терористичні організації - це може привести до знищення людства», - ось який невтішний висновок щодо майбутнього світу робить відомий представник західного світу, економіст і політик Жак Аталлі [18].

Висновки. Отже, єдиним законом, що визначає розвиток суспільства, є Моральний Закон. Якщо суспільство його порушує – настає криза – суд, розплата за скоєне. Наслідки порушення Морального Закону можна побачити в минулому, якщо звернутись до теологічних досліджень історії давньоєврейської цивілізації. Демографічна криза, що охопила західне суспільство та більшість пострадянських країн, має головною причиною кризу духовно-моральну, вибір суспільством культури смерті. І це підтверджується дослідженнями вчених. Негативні наслідки демографічної кризи посилюють політичну та економічну.

Порушення Морального Закону обумовлюють і системні зміни в економіці, яка перетворилась на антисистему, що руйнує особистість і суспільство. Віртуальна економіка, створена з метою максимального збагачення, є величезною фінансовою пірамідою, що приречена на зникнення. Вона є плодом нескінченної жаги до влади та грошей корпоративної еліти світу, яка розкручує в суспільстві ірраціональне прагнення до збагачення та споживання – ціннісну основу піраміди. Її існування забезпечується введенням в оману суспільства, управлінням суспільною свідомістю, культивуванням гріхів та пороків, розквітом релігії грошей.

На жаль, сучасне суспільство у більшості своїй не розуміє, що згода на порушення Морального Закону в економіці і в житті взагалі веде до його смерті.

У цій статті сучасні наслідки порушення Морального Закону наведені в основному на прикладі західної цивілізації. Але це не означає, що наше суспільство живе згідно з його постулатами. В Україні продовжуються глибока демографічна та соціально-економічна кризи, які також мають духовно-моральне коріння. Це видно за результатами дослідження цінностей життя та сім'ї.

Щоб подолати кризу, повинна відбутись головна революція –свідомості кожної особистості – повернення до традиційних цінностей, нашої православної віри і нама-

гання дотримуватися Морального Закону в усіх сферах свого життя. Тільки духовно-моральна та професійна особистість, якій допомагає Творець, може зробити позитивні зрушення у будь-якій сфері.

Список літератури:

1. *Панарин А. С.* Православная цивилизация в глобальном мире / А. С. Панарин. – М.: Алгоритм, 2003. – 544 с.
2. Булгаков С. Н. Основные проблемы теории прогресса [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.magister.msk.ru/library/philos/bulgakov/bulgak39.htm>
3. *Сербский Н. В.* Миссионерские письма / Н. В. Сербский. – М.: Издательство Московского Подворья Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 2003. – 487 с.
4. *Сербский Н. В.* Слово о Законе (Номология) / Сербский Н. В.- М.: Издательство Братства Святителя Алексия. Центр святоотеческих переводов; Издательство «Феофания», 2005. – 128 с.
5. *Компаниец В. В.* О внеэкономических законах развития экономики и доминантах экономического образования/ В. В. Компаниец // Сборник материалов IV Международной научно-практической конференции "Православный ученый в современном мире. Ценности православного мира и современное общество. - Воронеж: «ИСТОКИ», 2015.- с.30-46)
6. 46% населения мира проживает в странах, где рождаемость не обеспечивает простого воспроизводства [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://demoscope.ru/weekly/2015/0663/barom03.php>
7. ООН: Прогноз численности населения мира (пересмотр 2010 года) [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://wiki.ru/sites/demografiya/id-articles-399545.html>
8. Демография мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.worldstat.info>
9. *Бьюкенен Патрик Джозеф.* Смерть Запада. - [электронный ресурс]. – Режим доступа: http://royallib.com/book/byukenen_patrik/smert_zapada.html
10. *Гундаров И. А.* Пробуждение: пути преодоления демографической катастрофы в России/ И. А. Гундаров. – М., 2001. – 352 с.
11. World Values Survey Association [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>
12. Окружное послание «*Evangelium Vitae*» папы Иоанна Павла II о ценности и нерушимости человеческой жизни [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.fjp2.com/ru/john-paul-ii/online-library/encyclicals/126-evangelium-vitae>
13. *Катасонов В. Ю.* О проценте ссудном, подсудном, безрассудном. Том 1 [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://coollib.com/b/291965/read>
14. *Симчера В. М.* Кризис современных фантомов / В. М. Симчера // Бизнес и банки. – 2009. № 41. с.15-20
15. *Компаниец В. В.* О сущности, механизмах и ценностных основах виртуальной мировой экономики / В. В. Компаниец // Финансы, экономика, стратегия. – 2015, №6. – с. 15-18.
16. *Булгаков С. Н.* Об экономическом идеале / С. Булгаков // Розмисли. Творча спадщина у контексті ХХІ століття / За ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання – (Славетні постаті), 2006. – С. 695-806.
17. *Джон Кеннет Гэлбрейт.* Экономика невинного обмана: правда нашего времени/ Джон Кеннет Гэлбрейт. – М.: Издательство «Европа», 2009.- 88 с.

18. Фурсов А. И. Мировая капиталистическая система: новые сценарии развития) А. И. Фурсов, К. А. Фурсов [электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.zpu-journal.ru/zpu/contents/2014/1/Fursov_World-Capitalist-System/10_2014_1.pdf

References:

1. Panarin, A. (2003) Pravoslavnaia civilizatsiia v global'nom mire, Moskva, pp.544
2. Bulgakov, S. Osnovnye problemy teorii progressa, available at: <http://www.magister.msk.ru/library/philos/bulgak21.htm>
3. Nikolaj Serbskij (Velimirovich), svjatel' (2003) Missionerskie pis'ma, Moskva, pp. 487
4. Nikolaj Serbskij (Velimirovich), svjatel' (2005) Slovo o Zakone (Nomologija), Moskva, pp. 128
5. Kompaniec, V. (2015) O vnejekonomicheskikh zakonah razvitija jekonomiki i dominantah jekonomicheskogo obrazovanija, Sbornik materialov IV Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoi konferencii "Pravoslavnyj uchenyj v sovremennom mire. Cennosti pravoslavnogo mira i sovremennoe obshchestvo" (Saloniki, Grecija 25-26 sentjabrja 2015g.) Voronezh, pp. 30-46
6. 46% naselenija mira prozhivaet v stranah, gde rozhdaemost' ne obespechivaet prostogo vosproizvodstva, available at: <http://demoscope.ru/weekly/2015/0663/barom03.php>
7. OON: Prognoz chislennosti naselenija mira (peresmotr 2010 goda), available at: <http://wiki.ru/sites/demografiya/id-articles-399545.html>
8. Demografija mira, available at: <http://ru.worldstat.info>
9. B'jukenen Patrik Dzhozef «Smert' Zapada», available at: http://royallib.com/read/byukenen_patrik/smert_zapada.html
10. Gundarov, I. (2001) Probuzhdenie: puti preodolenija demograficheskoi katastrofy v Rossii, Moskva, pp. 352
11. World Values Survey Association available at: www.worldvaluessurvey.org.
12. Okruzhnoe poslanie «Evangelium Vitae» papy Ioanna Pavla II o cennosti i nerushimosti chelovecheskoj zhizni available at: <http://www.fjp2.com/ru/john-paul-ii/online-library/encyclicals/126-evangelium-vitae>
13. Katasonov, V. O procenke ssudnom, podsudnom, bezrassudnom. Tom 1 available at: <http://coollib.com/b/291965/read>
14. Simchera, V. (2009) Krizis sovremennykh fantomov, Biznes i banki. vol. 41.
15. Kompaniec, V. (2015) O sushchnosti, mekhanizmah i cennostnykh osnovakh virtual'noj mirovoj jekonomiki, Finansy, jekonomika, strategija, vol. 6., pp. 15-18
16. Bulgakov, S. (2006) Ob jekonomicheskom ideale, Kiev, pp. 695-806
17. Dzhon Kennet Gjelbrejt. (2006) Jekonomika nevinnoho obmana: pravda nashego vremeni, Moskva, pp.88
18. Fursov A. I. Mirovaja kapitalisticheskaja sistema: novye scenarii razvitija (versija Zhaka Attali) available at: http://www.zpu-journal.ru/zpu/contents/2014/1/Fursov_World-Capitalist-System/10_2014_1.pdf

Стаття надійшла до редколегії: 14.10.2016